

**IOAN MARIAN ȚIPLIC: ÎNTRE EST ȘI VEST. NECROPOLA
MEDIÉVAL TIMPURIE DE LA ORĂȘTIE – DEALUL PEMILOR
X2. HONTERUS, SIBIU, 2022, 156 P. (CU CONTRIBUȚII DE
ZENO KARL PINTER, MARIA CRÂNGACI ȚIPLIC)***

Din perspectiva arheologiei medievale timpurii, publicarea unui izvor într-un domeniu considerat atât de arid este și ar trebui să fie primită cu bucurie de către mediul științific. Se referă la fenomene demult apuse, fără nici o legătură cu lumea capitalistă, neoliberală a zilelor noastre. Acest lucru se poate afirma cu atât mai mult referitor la un sit funerar¹ care a fost cercetat integral sau aproape integral.

Lucrarea conține 3 capitole mari, legate între ele de un fir logic, fiind totodată destul de independente unele de altele.

Primul capitol (p. 11–41) conține o introducere privind arheologia *Terrei Ultrasilvana* – așa cum o numește autorul – în epoca medievală timpurie. Având în vedere că tema centrală, coloana vertebrală a lucrării, este analiza sitului funerar de la Orăștie–X2, primul capitol îl voi aborda doar tangențial.

Capitolul aflat în discuție („*Terra Ultrasilvana: istoria și arheologia secolului al X-lea*”) are patru subcapitole distincte. Primul subcapitol dezbate

* Recenzie publicată în limba engleză în ActaMN, *Historica*, 61, II (2024), 223–226.

¹ Am optat pentru folosirea termenului de *sit funerar* deoarece cred că este incorect să folosim termenul „necropolă”, care derivă din greacă (νεκρόπολις) și care, fiind un cuvânt compus format din cuvintele „mort” (νεκρός – *nekros*) și „oraș” (πόλις – *polis*), face referire la un context arheologic care nu există în secolul X în general în Bazinul Dunării mijlocii. Nu am folosit nici termenul „cimitir”, care la rândul său provine din limba greacă, cu referire la locurile de înmormântare creștină. Întrucât sensul termenului are implicații sociale și instituționale în raport cu locurile de înmormântare creștine de pe teritoriul Imperiului Roman încă din perioada antică târzie, este în mod clar incompatibil cu contextul arheologic al siturilor noastre sau al altor înmormântări necreștine din secolul X.

geografia, demografia și cronologia Transilvaniei. Autorul pomeneste de mai multe ori de repercusiunile marxismului asupra arheologiei din România.

Trebuie să subliniem că majoritatea conceptelor lui Marx au fost vulgarizate atât în perioada comunistă (un capitalism de stat, în fapt), cât și înainte astfel încât, acestea, aplicate perioadelor istorice, se pot încadra în categoria de vulgar-marxism².

În subcapitolul 2 (p. 23–31) sunt prezentate riturile și ritualurile funerare din epoca medievală timpurie. În subcapitolul 3 găsim un comentariu referitor la așa zisele orizonturi funerare din

epoca medievală timpurie (sec. IX–XI) (p. 31–37). După părerea mea este discutabilă metodologia de a prezenta populațiile Transilvaniei în grupuri foarte clar delimitate, deoarece practic nu cunoaștem nici măcar două situri funerare identice (și de fapt din nici o perioadă)! Totodată siturile funerare din mai multe zone ale Bazinului Dunării mijlocii prezintă elemente ale culturii materiale și manifestări funerare pe care Kurt Horedt le-a denumit grupul „Blandiana B” (bărbați având în inventar arme, dar fără rămășițele calului, respectiv femei împodobite cu diferite categorii de podoabe și accesorii)³. Dacă luăm în calcul siturile funerare fără depuneri de arme și rămășițele cailor din zonele centrale ale bazinului Dunării mijlocii, dispunem de o listă mult mai numeroasă pe care o putem înregistra în

² Despre vulgar-marxism: „*Vulgar Marxism refers to a simplified or distorted version of Marxist theory that oversimplifies or ignores some of its key concepts and principles.*” Vezi o analiză în acest sens: Lerner 1939, 557–567. Vezi și studiile lui G. M. Tamás 2021.

³ Lista și analiza lor: Gáll 2020, 311–316: 1. Ielöhelylista, 1. térkép.

Bazinul Transilvaniei⁴. În consecință, ori trebuie să renunțăm la denumirea de grupuri din Transilvania, ori aceste denumiri ar trebui să le extindem pentru tot teritoriul Bazinului Dunării mijlocii!

Sunt de acord cu teoria privind originea sudică (Dunărea Inferioară) – cel puțin culturală – a populației înmormântate în situl funerar de la Alba Iulia – strada strada Brândușei situl I. În anul 2004, pot aminti că am fost primul care a atras atenția asupra cercetării pe baza orientărilor foarte diverse și a depunerii elementelor litice în gropile de morminte, care oferă astfel indicii referitoare la legăturile cu Dunărea Inferioară⁵. În ce constă această *legătură* și cum poate fi ea interpretată, rămâne de elucidat și stabilit dacă putem vorbi de *migrație* sau/și *aculturație*?

Totodată, observația autorului volumului privind diferențele evoluției ritualurilor funerare între Transilvania și regiunile extracarpatică (p. 37) poate fi încadrată în domeniul **istoriei cercetării**, deoarece o comparație de acest gen nu s-a realizat până acum. În prima regiune amintită (Transilvania), manifestările funerare păgâne practic dispar la începutul secolului al XI-lea, fiind înregistrate până în secolul al XIII-lea 52 de cimitire în jurul bisericilor ([*churchyard*], vezi p. 41: Harta 2). În schimb, în spațiul extracarpatic manifestări păgâne au fost documentate până în secolele XIII–XIV pe de o parte, iar pe de altă parte cimitire cu adevărat creștine – care au și biserică – sunt documentate doar din secolul al XIV-lea!

În subcapitolul 4 sunt analizate aspecte ale obiceiurilor funerare din perspectiva funeralității dintr-o perioadă mai târzie, când creștinismul a fost extins în urma deciziilor politice (p. 37–39). După părerea mea, structural, acest subcapitol nu își găsește locul în volum, ar fi potrivit doar în măsura analizei comparative cu regiunile extracarpatică, unde acest fenomen poate fi documentat cu cel puțin două secole în urmă.

Subiectul central al volumului – cum ne arată și titlul său – îl reprezintă fără îndoială analiza sitului funerar de la Orăștie-Dealul Pemilor/X2 (p. 43–78). Din păcate, precaritatea materialului osteologic i-a împiedicat pe autorii volumului să apeleze la analize antropologice. Descrierea mormintelor s-a realizat, în schimb, conform cerințelor științifice actuale.

Din cele 71 morminte în 15 s-a putut documenta actul funerar de depunere a pieselor de harnașament, fără însă să fie prezente rămășițele calului, atât de specifice secolului X și începutul secolului

XI. În literatura de specialitate s-au purtat discuții intense referitoare la înmormântarea cu piese de harnașament care ar simboliza calul, animalul, din diferite motive, nefiind depus în mormânt. După părerea mea, lipsa calului din mormânt poate fi explicată prin simple cauze economice, precum epidemii, sau sărăcirea comunității.

Analiza materialului arheologic a urmărit examinarea culturii materiale de la piesele de podoabă până la piesele de harnașament. De remarcat sunt anumite piese care ne oferă o datare mai precisă a sitului funerar: inelul digital din M. 11 decorat prin ștanțare⁶, respectiv zăbalele monobară (trei la număr în acest sit funerar)⁷. Rămâne sub semnul întrebării cazul inelului de buclă din M. 38: nu este foarte clar, dar probabil aparține așa-numitului tip de inel cu capăt răsucit, care confirmă o datare târzie, dar care fusese în circulație deja în secolul X. După părerea autorului volumului ar fi inel de buclă cu capătul în formă de S (p. 81, respectiv desenul tehnic a piesei: Pl. 22/B/1). Lipsesc din morminte inelele de buclă cu capătul în formă de S, care ne confirmă încă odată, că acest tip de podoabă nu s-a răspândit pe teritoriul Transilvaniei înainte de primele decenii al secolului al XI-lea. În același timp, rămâne de dezbătut dacă brățara cu capătul în formă de cap de șarpe (M. 51) este specifică culturii materiale a secolului al XI-lea sau moda portului ei o putem data încă din a doua parte a secolului al X-lea⁸.

Concluziile volumului (p. 79–82) însumează datarea sitului funerar și anumite aspecte ale ritualului funerar (spre exemplu poziția depunerii vaselor cu ofrandă). Cu datarea absolută propusă – 950–1010 (p. 82) în general suntem de acord, cu mențiunea că, pe baza brățarei cu capătul în formă de cap de șarpe, respectiv a inelului digital, nu putem exclude o datare și mai târzie, adică primele decenii ale secolului al XI-lea.

Concluziile autorului sunt urmate de lista bibliografică, planșe, fotografii, respectiv planurile sitului funerar. Pe baza acestora putem concluziona că lucrarea va fi utilă mai ales specialiștilor, dar nutrim speranțe că și studenților sau profanilor în domeniu.

Erwin Gáll

Institutul de Arheologie Vasile Pârvan,

București

e-mail: ardarichus9@gmail.com

⁴ Lista și analiza lor: Gáll 2020, 318: 3. lelöhelylista, 3. térkép.

⁵ Gáll 2004–2005, 344–347, 351–359, Map 4–5.

⁶ Materialul arheologic individual din acest mormânt (brățara cu capete terminate în formă de bumbi, inelul digital) indică legături cu materialul culturii *Köttlach*. În acest sens, vezi: Horváth 2015, 387–451.

⁷ Această problemă dezbătem într-o altă contribuție!

⁸ Kovács 1994, 117–138.

BIBLIOGRAFIE

Gáll 2004–2005

E. Gáll, *Analysis and comparison of burial customs in the 10–11th century in the Transylvanian basin, Crişana and Banat*. *DaciaNS* 48–49 (2004–2005), 334–454.

Gáll 2020

E. Gáll, A hatalom forrása és a magyar honfoglalás – hódítás és integráció. A korai magyar történelem egy régész szemszögéből (+Wanek F.: Az Erdélyi-medence sóelőfordulásairól). Budapest (2020).

Horváth 2015

C. Horváth, Archäologische Angaben zum Beziehungssystem des Karpatenbeckens und des

Ostalpenraumes im 10.–11. Jahrhundert – Von West Nach Ost. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 66/2 (2015), 387–451. <https://doi.org/10.1556/072.2015.66.2.7>.

Kovács 1994

L. Kovács, *Das frühharpadenzeitliche Gräberfeld von Szabolcs*. *Varia Archaeologica Hungarica* 6. Budapest (1994).

Lerner 1939

A. P. Lerner, From Vulgar Political Economy to Vulgar Marxism. *Journal of Political Economy* 47/4 (August) (1939), 557–667. <https://www.jstor.org/stable/1824593>.

Tamás 2021

G. M. Tamás, *Antitézis*. Budapest (2021).